

Галина Закрасіна,

викладач кафедри іноземних мов,
Житомирський військовий інститут імені С. П. Корольова,
ORCID ID 0000-0002-1899-8396
galinazakrasina@ukr.net

Наталія Осадчук,

кандидат педагогічних наук,
Житомирський військовий інститут імені С. П. Корольова,
ORCID ID 0000-0002-7584-0587
natosadchuk@ukr.net

ЧИННИКИ РОЗВИТКУ СТІЙКОЇ МОТИВАЦІЇ КУРСАНТІВ ДО ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

Статтю присвячено актуальній проблемі розвитку стійкої мотивації курсантів закладів вищої військової освіти до формування іноземної компетентності в умовах тимчасового переходу на дистанційну форму навчання. У процесі дослідження проаналізовано науково-педагогічну літературу з проблеми дослідження. Розкрито сутність термінів «дистанційне навчання», «мотивація», «зовнішня мотивація», «внутрішня мотивація» в сучасній педагогічній науці та виявлено основні детермінанти ослаблення навчальної діяльності курсантів в умовах дистанційного навчання. Обґрунтовано систему чинників, що впливають на розвиток стійкої (внутрішньої) мотивації майбутніх офіцерів до формування іноземної компетентності за допомогою використання телекомунікацій. Обумовлено низку нових організаційних (технологічних) форм навчальної діяльності в умовах дистанційного навчання.

Ключові слова: мотивація, чинники, іноземна компетентність, дистанційна форма освіти, курсанти.

Галина Закрасина, Наталія Осадчук. Факторы развития устойчивой мотивации курсантов высших военных учебных заведений к формированию иноязычной компетентности в условиях дистанционной формы обучения

Статья посвящена актуальной проблеме развития стойкой мотивации курсантов высших военных учебных заведений для формирования иноязычной компетентности в условиях временного перехода на дистанционную форму обучения. В процессе исследования проанализирована научно-педагогическая литература по данной проблеме. Раскрыто значение терминов «дистанционное обучение», «мотивация», «внешняя мотивация», «внутренняя мотивация» в современной педагогической науке и выявлены основные детерминанты ослабления учебной деятельности курсантов в условиях дистанционного обучения. Обоснована система факторов, которые влияют на развитие стойкой (внутренней) мотивации будущих офицеров для формирования иноязычной компетентности с использованием телекоммуникаций. Обусловлен ряд новых организационных (технологических) форм учебной деятельности в условиях дистанционного обучения.

Ключевые слова: мотивация, факторы, иноязычная компетентность, дистанционная форма образования, курсанты.

Halyna Zakrasina, Nataliia Osadchuk. Factors of the sustainable motivation development of cadets of higher military educational institutions to the foreign language competence formation in the context of distance learning

The article is devoted to the actual matter of the sustainable motivation development of cadets of higher military educational institutions to the foreign language competence formation in the context of a temporary transition to distance learning. In the course of the research, scientific and pedagogical literature on this issue has been analyzed. The meanings of the terms «distance learning», «motivation», «external motivation», «internal motivation» in modern pedagogical science have been defined and the main determinants of the weakening of educational activity of cadets in the context of distance learning have been revealed. The system of factors that influence the development of sustainable (internal) motivation of prospective officers for the foreign language competence formation using telecommunications has been substantiated. A range of new organizational (technological) forms of educational activity in the context of distance learning have been determined.

Key words: *motivation, factors, foreign language competence, distance learning, cadets.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Сьогодні в період різнопланових криз і глобальних змін постає питання оптимізації різних сфер життя і розвитку. Зокрема в Україні остаточно невирішеним є питання забезпечення безперервності освітнього процесу в період сезонних карантинів. Особливо гостро ця проблема постала в період карантину, спричиненого розповсюдженням вірусу COVID-19. На дистанційну форму навчання (ДН) були переведені не лише учні загальноосвітніх навчальних закладів, але й студенти та слухачі як цивільних, так і військових закладів вищої військової освіти. Сьогодні однією з основних вимог до спеціаліста військового профілю є володіння ним англійською мовою на належному рівні (згідно з Концепцією мовної підготовки особового складу Збройних Сил України, затвердженою наказом Міністра оборони України № 267 від 01.06.09, а також з урахуванням норм Міжнародного мовного стандарту STANAG 6001 та відповідних рекомендацій Кембриджського університету).

І як результат, актуальним стало вирішення проблеми розвитку стійкої мотивації курсантів до формування іншомовної компетентності в умовах тимчасового переходу на дистанційну форму навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні існує багато концептуальних підходів щодо вивчення дидактичних можливостей дистанційної освіти, а також ключових чинників розвитку стійкої мотивації до формування іншомовної компетентності майбутнього фахівця. Зокрема, різні аспекти дистанційного навчання досліджували О. Андреев, Д. Кіган, А. Кларк, О. Купенко, В. Кухаренко, О. Рибалко, М. Сімонсон, Н. Тализіна, М. Томпсон та ін. Сучасні вітчизняні та зарубіжні дослідники Л. Баженова, К.О. Бауер, І. Василенко, Б. Малм, Г. Меснер, Н. Мирончук, А. Поляков, К. Ройсер, С. Соколовська, Е. Терхард низку своїх праць присвятили дослідженню позитивного впливу стійкої мотивації на процеси пізнання, цілепокладання, саморозвитку. До проблеми формування іншомовної компетентності звертаються М. Берізко, Н. Бідюк, Т. Власенко, І. Єременко, В. Каламаж, Н. Костенко, С. Ніколаєва, О. Тинкалюк, О. Чорна.

Проте проблему розвитку стійкої мотивації до формування іншомовної компетентності курсантів закладів вищої військової освіти в умовах тимчасового переходу на дистанційну форму навчання висвітлено недостатньо. Актуальність порушеної проблеми, її недостатня розробленість, потреба обґрунтування оптимальних шляхів її розв'язання зумовили вибір теми нашої публікації.

Метою статті є пошук і аналіз базових чинників, що детермінують розвиток стійкої мотивації до формування іншомовної компетентності курсантів закладів вищої військової освіти в умовах тимчасового переходу на дистанційну форму навчання.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Дистанційне навчання (Distance Learning, Distance Education) – це така форма організації освітнього процесу, основою якої є самостійна діяльність суб'єкта, що навчається. Це дає змогу навчатися у зручний для слухача час та у віддаленому від викладача місці (тому дистанційне). Окреслений вид навчання дає змогу отримати освіту широкому колу осіб, які мають певні обмеження для навчання за традиційною формою освіти: йдеться про тих, що працюють; тих, що перебувають в умовах карантину; військовиків строкової служби; інвалідів та ін. Значна кількість осіб має вікові обмеження, через що цю форму навчання інколи називають освітою дорослих (adult education). Іншими словами, дистанційне навчання передбачає таку організацію навчального процесу, коли студент навчається самостійно за розробленою викладачем програмою і віддалений від нього у просторі чи в часі, однак може вести діалог з ним за допомогою засобів телекомунікації [9].

У період карантину увесь навчальний процес України перейшов на дистанційний режим. Одне із найскладніших завдань, яке має вирішити викладач закладу вищої освіти, – як мотивувати студентів відповідально опрацьовувати матеріал з кожного предмету під час навчання на відстані. Звичайно, проблема мотивації стосується будь-якої навчальної дисципліни. Але у окресленій статті для нас важлива проблема розвитку стійкої мотивації формування іншомовної комунікативної компетентності курсантів закладів вищої військової освіти в умовах дистанційного навчання.

На відміну від предметів, що викладаються дистанційно рідною мовою, організація викладання англійської мови курсантам немовних спеціальностей має ряд труднощів. Це значною мірою зумовлено: проблемою відмінностей системи мови, яка вивчається, і рідної мови; різним рівнем підготовки з предмету ще в середній школі; недостатньою кількістю годин, що виділена на вивчення предмета; обмеженими можливостями практичного застосування мови, «живого» спілкування; і, найголовніше, відсутністю стійкої мотивації курсанта, а особливо в умовах неочікуваної зміни форми навчання.

Сучасний курсант – це не обов'язково вчорашній випускник школи, а часто вже доросла людина, яка має певний життєвий і військовий досвід. А отже, і мета її навчання у закладі вищої освіти іноді обмежується лише бажанням отримати документ про вищу освіту і офіцерське звання, що піднімуть її статус в очах колишніх колег-військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом. А так як очікування не збігаються з реальністю, то певна частина курсантів після першого курсу залишає навчання. Це пояснюється психологічною неготовністю розпочати навчання за кілька років після закінчення школи. Деякі починають ставитися до дисциплін вибірково, розташовуючи їх для себе за ступенем «по-сильності», а не важливості. Досить часто у немовному закладі вищої військової освіти англійська мова посідає другорядне місце, а якщо говорити про дистанційну форму навчання, то дисципліна взагалі втрачає пріоритет.

Тому, завдання, яке постало перед викладачем англійської мови, окрім розробок практичних занять у новому дистанційному форматі, – формування у курсантів позитивної стійкої мотивації, яка може спонукати їх до наполегливої, систематичної роботи у новому режимі, а це є особливо важливим при вивченні мови.

Мотивація – це усвідомлена мета. Її часто розуміють як внутрішню силу, що керує починаннями людей. Мотивація тісно пов'язана з поставленою метою [5]. Мотивація – процес динамічний, що змінюється під впливом багатьох чинників. Стійка мотивація до ви-

вчення англійської мови, яка зазвичай має місце за традиційної очної форми навчання, може послабитись в умовах вимушеного переходу на дистанційну форму, що ми спостерігали під час останнього тривалого карантину. Вивчення мотивації – це аналіз причин і факторів, які ініціюють та енергетизують активність людини, а також спрямовують, підтримують і приводять до завершення певний поведінковий акт [4].

Американські дослідники (V. P. Dennen, C. J. Bonk) окреслили ряд базових чинників, що сприяють підвищенню мотивації студентів в умовах дистанційного навчання: 1) клімат, оточення, 2) зворотній зв'язок, 3) участь, включення у діяльність, 4) значущість діяльності для студента, 5) можливість вибору, 6) різноманітність завдань діяльності, 7) зацікавленість, 8) напруга, насиченість, 9) взаємодія з іншими студентами, 10) орієнтація на мету [12]. Іншу класифікацію чинників запропоновано у праці М. М. Abdullah: соціальні відносини (знайомитися з новими друзями, знайти контакти і влаштувати дружні стосунки); зовнішні очікування (виконати вказівки від інших, виправдати очікування або рекомендації когось з формальної влади); соціальне забезпечення (поліпшити здатність служити людству, підготуватися слугувати суспільству, підвищити можливість брати участь у громадській роботі); особисте просування (домогтися більш високого статусу в роботі, забезпечити професійне зростання, бути в курсі справ конкурентів); втеча / заохочення (щоб вгамувати нудьгу, як отримання перерви в рутині вдома або на роботі); пізнавальний інтерес (дізнатися заради навчання, прагнути до пізнання для власних інтересів, задовольнити допитливий розум) [11].

Серед чинників, що зумовлюють розвиток стійкої мотивації до формування іншомовної комунікативної компетентності, можна виділити як внутрішні, так і зовнішні. Зовнішню мотивацію визначають зовнішні чинники. При цьому зміст навчальної дисципліни не є метою навчання, а засобом для досягнення інших цілей, таких, наприклад, як отримання гарної оцінки, схвалення з боку викладача або одногрупників, уникнення критики і т. п. При цьому курсант віддалений від процесу пізнання, а його активність має вимушений характер. Якщо переважає зовнішня мотивація, то створюється інвертована структура навчальної діяльності [5], коли курсант обирає тільки прості задачі або лише ті, за які отримує якусь винагороду.

На противагу зовнішній, внутрішня мотивація – це вищий рівень пізнавальної гнучкості, креативності, що характеризується зростанням самоповаги, переважанням позитивних емоцій [10]. В навчальній діяльності внутрішня мотивація співвідноситься з кращим засвоєнням матеріалу, наданням переваги вирішенню складних задач.

Внутрішня мотивація – конструкт, що описує такий тип детермінації поведінки, коли ініціюючі і регулюючі її фактори виникають зсередини особистісного «Я» та повністю перебувають усередині самої поведінки.

Внутрішньомотивована діяльність не потребує заохочень, зовнішніх винагород, крім самої активності людини. Така діяльність є самоціллю, а не засобом досягнення якоїсь іншої мети. Пояснення цього типу мотивації забезпечується безліччю теорій: теорія компетентності і мотивації ефективністю; теорії оптимальності активації і стимуляції; теорія особистісної причинності; теорія самодетермінації; теорія «потоків» та ін. [8].

В процесі вивчення англійської мови у немовному закладі вищої військової освіти потрібна стійка внутрішня мотивація до навчальної діяльності, що спрямована на перспективу і пов'язана з потребою досягнення успіху в майбутньому.

Безумовно, для підтримки мотивації на належному рівні велике значення має викладання навчального матеріалу і організація діяльності на занятті. В умовах дистанційного навчання виклад навчального матеріалу втрачає своє мотиваційне значення з причини фактичної очної відсутності викладача, а отже, першу роль починає відігравати методичне на-

повнення заняття, яскравість, новизна матеріалів і «посильність» для опрацювання кожним курсантом відповідно до рівня його знань і гнучкості у навчанні.

На нашу думку, якість дистанційного навчання англійській мові залежить від низки чинників, що сприяють розвитку стійкої (внутрішньої) мотивації курсанта, а саме:

1. У центрі процесу дистанційного навчання має бути самостійна пізнавальна діяльність кожного курсанта (мова йде про контрольовану самостійну роботу (Є. Полат)).

2. Структуризація програм дистанційного навчання повинна бути модульною. Слово «модуль» (з латинської мови «modulus» — «міра») розглядається як важлива частина всієї системи, без знання якої дидактична система не «працює».

3. Швидкий зворотний зв'язок (при вивченні матеріалу курсанти потребують допомоги та оцінки їхніх знань засобом електронної пошти, відеоконференцій тощо).

4. Розвиток співробітництва між курсантами (навчання в колективі збільшує захопленість навчанням, а розподіл ідей поліпшує процес мислення; системи комунікацій уможливають спілкування курсантів у будь-який час, навіть якщо вони віддалені у просторі).

5. Ефективне використання часу, що забезпечує ефективне учіння та ефективне викладання.

6. Курсант повинен не лише мати навички роботи з комп'ютером, а також вміння працювати з аутентичною інформацією, яку він черпає з різних ресурсів Інтернету (використовувати різні види читання та уміння працювати з електронними довідниками та словниками).

7. Урахування здібностей курсантів і шляхів навчання, що збагачує, урізноманітнює й індивідуалізує їхню навчальну діяльність.

8. Використання активних технологій дистанційного навчання (діапазон технологій, що використовуються, дуже великий; усі вони включають три компоненти: програмні засоби, навчальні матеріали й бесіди в реальному часі).

В умовах дистанційної освіти перелік форм навчальної діяльності досить різноманітний. Зокрема, погоджуємося з висновками Є. Полат [6, 7], яка запропонувала таку класифікацію форм організації навчання з урахуванням технологічних можливостей ДН на базі Інтернет: телелекція і медіа-лекція (аудіо, відео, слайд-презентація, текстова з гіперпосиланнями на медіа-об'єкти); консультації (індивідуальні, групові; технічна база: електронна пошта, форуми, чати); семінари (аудіоконференція, відеоконференція, епістоконференція); проекти (групові, індивідуально-дослідницькі, творчі, інформаційні; технічна база: всі сервіси Інтернету); лабораторно-практичні заняття; індивідуальні (домашні) завдання (есе, реферати, задачі та ін.); контроль (онлайн-тестування, іспити, залік; потрібне спеціалізоване програмне забезпечення); ігри (навчальні, рольові та ін.); ситуаційний аналіз (кейсстаді). Також до організації ДН ми відносимо наступні форми: аудіографіка; цифрове телебачення та інші.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. На основі аналізу науково-педагогічної літератури визначено, що на протигагу зовнішній, внутрішня мотивація суб'єкта – це вищий рівень пізнавальної гнучкості, креативності, що характеризується зростанням самоповаги, переважанням позитивних емоцій; співвідноситься з кращим засвоєнням матеріалу, наданням переваги вирішенню складних задач. Окреслено низку чинників, що сприяють розвитку стійкої (внутрішньої) мотивації до формування іншомовної компетентності курсантів закладів вищої військової освіти в умовах тимчасового переходу на дистанційну форму навчання, а саме:

1. пізнавальна діяльність кожного курсанта;
2. структуризація програм дистанційного навчання за модулями;

3. швидкий зворотний зв'язок;
4. розвиток співробітництва між курсантами;
5. ефективне використання часу;
6. володіння навичками роботи з комп'ютером та способами роботи з аутентичною інформацією;
7. урахування здібностей курсантів і прийомів навчання;
8. використання активних технологій дистанційного навчання.

Проведене дослідження не претендує на остаточне розв'язання проблеми розвитку стійкої мотивації до формування іншомовної компетентності курсантів закладів вищої військової освіти в умовах тимчасового переходу на дистанційну форму навчання. Передбачається продовження наукового пошуку удосконалення змісту, форм і методів іншомовної підготовки курсантів засобом дистанційних технологій з метою формування в них якостей конкурентоздатної особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горбатюк Р., Романишена Л. Експериментальна модель дистанційного навчання майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі. Наукові записки. Серія: педагогіка. 2016. № 2. С. 68–75.
2. Кухаренко В.М. Про систему дистанційного навчання у відкритому дистанційному курсі. Інформаційні технології в освіті. 2012. № 11. С. 32–42.
3. Кухаренко В.М. Система дистанційного навчання університету. Теорія та методика навчання математики, фізики, інформатики. Т. XIII (2015), вип. 3 (37). С. 220–233.
4. Максименко С.Д. Генезис существования личности. Киев: Изд-во ООО «КММ», 2006. 239 с.
5. Мильман В.Э. Внутренняя и внешняя мотивация учебной деятельности. Вопросы психологии, 1987. № 5. С. 129–138.
6. Полат Е.С. Дистанционное обучение. URL: <https://gigabaza.ru/doc/101024.html> (дата звернення: 12.05.20).
7. Полат Е.С. Понятийный аппарат дистанционного обучения. URL: http://vio.uchim.info/Vio_19/cd_site/articles/art_1_21.htm (дата звернення: 10.05.20).
8. Сердюк Л.З. Чинники внутрішньої мотивації учіння студентів ВНЗ. Науковий вісник Чернівецького університету. Вип. 679. Педагогіка та психологія. Чернівці: Чернівецький нац. у-т, 2014. С. 148–156.
9. Триндаде А.Р. Информационные и коммуникационные технологии и развитие человеческих ресурсов. Дистанционное образование. 2000. № 2. С. 5–9.
10. Чирков В.И. Самодетерминация и внутренняя мотивация поведения человека. Вопросы психологии. 1996. № 3.
11. Abdullah M.M.B. et al. Motivating factors associated with adult participation in distance learning program. International Education Studies. 2009. Т. 1. №. 4. P.104.
12. Dennen V.P., Bonk C.J. We'll Leave the Light on for You: Keeping Learners. Flexible learning in an information society. 2007. P. 64.

REFERENCES

1. Horbatiuk R., Romanyshena L. Eksperymentalna model dystantsiinoho navchannia maibutnikh fakhivtsiv u vyshchomu navchalnomu zakladi. Naukovi zapysky. Seriia: pedahohika. 2016. № 2. S. 68–75 [in Ukrainian].
2. Kukharenko V.M. Pro systemu dystantsiinoho navchannia u vidkrytomu dystantsiinomu kursi. Informatsiini tekhnolohii v osviti. 2012. № 11. S. 32–42 [in Ukrainian].
3. Kukharenko V.M. Systema dystantsiinoho navchannia universytetu. Teoriia ta metodyka navchannia matematyky, fizyky, informatyky. T. XIII (2015), vyp. 3 (37). S. 220–233 [in Ukrainian].
4. Maksymenko S.D. Henezys sushchestvovanyia lychnosti. K.: Yzd-vo OOO «KMM», 2006. 239 s. [in Russian].
5. Milman V.E. Vnutrennyaya i vneshnyaya motivatsiya uchebnoy deyatelnosti. Voprosy psikhologii. 1987. № 5. S. 129-138 [in Russian].
6. Polat E.S. Distantcionnoye obucheniye. URL: <https://gigabaza.ru/doc/101024.html> (data zvernennya: 12.05.20) [in Russian].
7. Polat E.S. Ponyatiyny apparat distantsionnogo obucheniya. URL: http://vio.uchim.info/Vio_19/cd_site/articles/art_1_21.htm (data zvernennya: 10.05.20) [in Russian].
8. Serdiuk L.Z. Chynnyky vnutrishnoi motyvatsii uchinnia studentiv VNZ. Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Vyp. 679. Pedahohika ta psykholohiia. Chernivtsi: Chernivetskyi nats. u-t, 2014. S. 148–156 [in Ukrainian].
9. Trindade A.R. Informatsionnyye i kommunikatsionnyye tekhnologii i razvitiye chelovecheskikh resursov. Distantcionnoye obrazovaniye. 2000. № 2. S. 5–9 [in Russian].
10. Chirkov V.I. Samodeterminatsiya i vnutrennyaya motivatsiya povedeniya cheloveka. Voprosy psikhologii. 1996. No 3 [in Russian].
11. Abdullah M.M.B. et al. Motivating factors associated with adult participation in distance learning program. International Education Studies. 2009. T. 1. №. 4. P. 104 [in English].
12. Dennen V.P., Bonk C.J. We'll Leave the Light on for You: Keeping Learners. Flexible learning in an information society. 2007. P. 64 [in English].